

УДК 159.92

Черноус Тетяна

доктор філософії зі спеціальності 053 Психологія,
старший викладач кафедри психології
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4719-8256>**Гордійчук Ірина**

студентка 3-го курсу спеціальності «Психологія»
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

<https://orcid.org/0009-0005-3802-5347>**Баранович Софія**

студентка 3-го курсу спеціальності «Психологія»
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

<https://orcid.org/0009-0005-7099-157X>DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi24.437

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ПОДОЛАННЯ МАТЕРИНСЬКОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЮ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті висвітлено результати дослідження впливу ранньої материнської депривації на процес адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчального середовища а також визначено роль сім'ї у подоланні її наслідків. У ході дослідження встановлено, що відсутність емоційної підтримки з боку матері або її недостатність негативно впливає на емоційний стан дитини, спричиняючи підвищену тривожність, труднощі в соціалізації та зниження рівня саморегуляції. Аналіз наукової літератури та емпіричних досліджень показав, що діти, які зазнали материнської депривації, мають складнощі у встановленні довірливих стосунків, відчують нестабільність у міжособистісному спілкуванні та демонструють підвищений рівень страху перед невдачами.

Розглянуто основні аспекти стилів батьківського виховання, їх позитивний та негативний вплив на процес адаптації дитини. Встановлено, що прийняття та емоційна підтримка з боку батьків сприяють формуванню стійкості до стресу та кращій інтеграції у шкільне середовище. Водночас надмірний контроль, авторитарний стиль виховання та емоційне відторгнення підсилюють труднощі в адаптації, що проявляється у соціальній ізоляції, страху перед взаємодією з однолітками та труднощах у навчанні. Дослідження розширює наукове уявлення про компенсаторну роль сімейного виховання у подоланні наслідків депривації та акцентує увагу на необхідності розробки спеціальних програм підтримки для дітей із досвідом емоційного дефіциту в ранньому віці.

Ключові слова: материнська депривація, батьківське виховання, тривожність, соціалізація, адаптація до школи, емоційна підтримка.

Постановка проблеми. Проблема материнської депривації та її впливу на розвиток особистості дитини належить до фундаментальних питань психологічної науки, що набуває особливої актуальності в контексті сучасних соціальних трансформацій. У своєму

дослідженні Роєнко (2020) наголошує на тому, що в Україні щороку зростає кількість дітей, які потребують соціально-правового захисту через втрату батьківського піклування, що робить проблему материнської депривації особливо гострою для нашого суспільства. Рання материнська депривація має значний вплив на рівень тривожності та соціальну адаптацію, що підтверджується як класичними, так і сучасними дослідженнями. Burns (1980) підкреслює, що відсутність материнської турботи в ранньому віці спричиняє стійкі емоційні та поведінкові порушення, зокрема підвищену тривожність, проблеми з міжособистісною взаємодією та труднощі у встановленні довірливих стосунків у подальшому житті. Дефіцит емоційного контакту з матір'ю негативно позначається на здатності дитини до саморегуляції, що може ускладнювати процес соціалізації та шкільної адаптації.

Дослідження Miragaia, de Oliveira Wertheimer, Consoli, Cabbia, Longo, Girardi, Suchecki (2018) на тваринних моделях демонструє нейробіологічні механізми цього явища, показуючи, що материнська депривація спричиняє довготривале підвищення рівня тривожності та депресивної поведінки, що проявляється в різних вікових періодах. Авторами виявлено зниження рівня нейропептиду Y в мигдалеподібному тілі та гіпокампі – структурах мозку, відповідальних за емоційну регуляцію, що вказує на порушення стресової реактивності та підвищену вразливість до психоемоційних розладів у дорослому віці.

Окремої уваги ця проблема набуває у зв'язку з війною в Україні, яка спричинила вимушене переміщення сімей, зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Значна частина дітей зазнала травматичного досвіду розлуки з рідними, що суттєво ускладнює їхню соціальну адаптацію, негативно впливає на емоційну стабільність та навчальну діяльність. У таких умовах дослідження механізмів психологічної підтримки та вивчення компенсаторної ролі сім'ї набуває особливого значення. Розробка ефективних виховних стратегій допоможе мінімізувати негативні наслідки депривації та сприятиме гармонійному розвитку дитини, забезпечуючи її успішну інтеграцію в навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний аналіз сучасної наукової літератури засвідчує стійкий дослідницький інтерес до проблематики сімейного впливу на подолання наслідків ранньої материнської депривації та формування адаптаційного потенціалу дитини в контексті шкільного навчання. Фундаментальне дослідження Федорчук, Піроженко, Карабаєвої, Соловйової, Токаревої та Хартман (2023) розкриває багатовимірність впливу родинного середовища на успішну адаптацію дитини до школи, зокрема вчені виділяють такі значущі фактори, як: психологічна готовність дитини до навчання, якість дитячо-батьківських стосунків, рівень батьківської компетентності у підтримці дитини під час адаптаційного періоду. Науковці емпірично довели, що сприятливий психологічний клімат у родині формує основу для розвитку адаптивних стратегій поведінки та допомагає подолати негативні наслідки депривації.

Вагомими є результати дослідження Довгань та Шимко (2022), присвяченого вивченню особливостей соціалізації молодших школярів із різних типів сімей. Науковці здійснили глибокий аналіз взаємозв'язку між структурою сім'ї, стилем виховання та характером адаптації дитини до шкільного середовища. На основі значного емпіричного матеріалу дослідники виявили, що успішність адаптації залежить від сімейного середовища, зокрема його структурованості, послідовності виховних впливів і якості емоційного контакту між батьками та дитиною.

Грунтовний внесок у розуміння механізмів емоційної депривації та шляхів її подолання зробили Савенкова та Цумарева (2021), які у своєму комплексному дослідженні розкрили специфіку проявів емоційної депривації у дітей молодшого шкільного віку. Вчені виявили, що діти з досвідом материнської депривації демонструють підвищений рівень тривожності, що проявляється у страху перед школою, труднощах у встановленні контактів з однолітками та вчителями, емоційній нестабільності. Їхні висновки знаходять підтвердження у дослідженнях Відніченко та Літвінової (2023), які встановили прямий зв'язок між характером

Випуск 24, 2025. Збірник наукових праць РДГУ

материнської депривації та особливостями психічного розвитку дитини, зокрема її здатністю до емоційної саморегуляції та формування довірливих стосунків. Важливим напрямом наукових пошуків є дослідження Бугайової та Віноградової (2020), які провели комплексне дослідження впливу сімейних взаємин на процес входження першокласників у шкільне життя. Дослідниці виявили, що емоційна підтримка з боку батьків та сформованість довірливих стосунків у родині суттєво полегшують процес адаптації дитини до нових умов навчання. Тож, результати цих досліджень підкреслюють ключову роль сімейного середовища у компенсації негативних наслідків материнської депривації та підтверджують необхідність цілеспрямованої підтримки дітей на етапі їхньої адаптації до шкільного життя.

Мета статті – встановити особливості взаємозв'язку між досвідом ранньої материнської депривації, стилем батьківського спілкування та рівнем адаптації дитини до шкільного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблеми шкільної адаптації дітей з неповних сімей свідчать про наявність у них підвищеного рівня психологічних труднощів, зумовлених емоційною нестабільністю та особливостями соціалізації. Відніченко та Літвінова (2023) підкреслюють, що діти з досвідом материнської депривації часто демонструють труднощі у встановленні довірливих стосунків і підвищену тривожність, що безпосередньо впливає на адаптацію до шкільного колективу, а недостатня емоційна підтримка ускладнює формування впевненості в собі. Дослідження Jeon і Lee (2015) акцентує увагу на ефективності інтеграційних програм, таких як заняття на природі, які сприяють розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок у дітей з неповних сімей. Автори доводять, що участь у таких програмах сприяє зниженню рівня тривожності та покращенню соціальних навичок, що є критично важливим для адаптації дітей у шкільному середовищі. Діти, які брали участь у програмі, демонстрували значне покращення у встановленні соціальних контактів, підвищення самооцінки та зниження рівня соціальної ізоляції. Попри існуючі дослідження, залишається актуальним вивчення взаємозв'язку між характером батьківсько-дитячого спілкування та рівнем тривожності дітей 6-7 років із досвідом материнської депривації, а також визначення тих аспектів сімейної взаємодії, які можуть подолати негативний вплив депривації або, навпаки, посилити адаптаційні труднощі. Наше дослідження спрямоване на комплексний аналіз впливу стилю батьківського спілкування на подолання негативних наслідків ранньої материнської депривації та формування позитивного емоційного досвіду для успішної адаптації таких дітей до навчального середовища.

На першому етапі проводилося опитування батьків за допомогою авторського опитувальника (20 питань, шкала Лайкерта), який давав змогу оцінити ризик ранньої материнської депривації. Отримані результати стали основою для подальшого аналізу особливостей спілкування в сім'ї та адаптації дітей до шкільного середовища. Другий етап передбачав оцінку стилю батьківського спілкування з дитиною за допомогою опитувальника Мерзлякової, що містив 42 твердження, на які батьки відповідали «так» або «ні». Аналіз відповідей забезпечував класифікацію стилю спілкування за рівнем прийняття чи відторгнення дитини, стилем контролю, рівнем кооперації, симбіозу та ставленням до невдач. На третьому етапі досліджувався рівень тривожності дітей за методикою «Тривожність» (Темл, Доркі, Амен): дітям демонструвалися сюжетні малюнки з типовими життєвими ситуаціями, після чого вони мали оцінити емоційний стан персонажів. Рівень тривожності визначався на основі кількості негативних виборів, що дозволяло оцінити емоційну стабільність та стресостійкість дитини. Четвертий етап включав аналіз соціометричного статусу дитини в колективі за допомогою проективної методики «Клас тварин» (Кондратенко): дітям пропонувалося зобразити свій клас у вигляді тварин, після чого оцінювалися просторове розташування персонажів, їхній вид та взаємозв'язки. Такий підхід допомагав визначити рівень прийняття або відторгнення дитини серед однолітків, а також її емоційне ставлення до навчального середовища. Отримані результати проходили

Випуск 24, 2025. Збірник наукових праць РДГУ

статистичну обробку та якісний аналіз, що дало змогу встановити взаємозв'язки між ризиком материнської депривації, стилем батьківського спілкування, рівнем тривожності та соціальною адаптацією дітей.

Дослідження проводилося на базі Квасилівського ліцею Рівненської міської ради. Загальна кількість респондентів 120 осіб, серед яких 60 дітей молодшого шкільного віку 1-х класів (28 хлопців та 32 дівчат), та 60 їхніх батьків (мати або батько). Вибірка включала дітей, які мали досвід ранньої материнської депривації, з метою аналізу впливу сімейного середовища на їхню адаптацію до шкільного навчання.

Для інтерпретації результатів опитування на визначення рівня ризику ранньої материнської депривації ми орієнтувалися на те, що показники в діапазоні 20–40 балів відображають низький ризик, 41–60 балів характеризують помірний рівень ризику, а 61–100 балів вказують на високий рівень материнської депривації. За авторським опитувальником було встановлено, що 25% батьків мають високий рівень ризику материнської депривації, що проявляється у труднощах емоційного зв'язку з дитиною, післяпологовій депресії та підвищеній тривожності. Помірний рівень (33,3%) асоціюється з епізодичною емоційною дистанційністю та певними труднощами адаптації дитини. Низький рівень (41,7%) вказує на стабільну емоційну атмосферу в сім'ї. За методикою, стиль батьківського спілкування (методика Мерзлякової), виявлено, що 26,7% батьків демонструють високий рівень прийняття дитини, 48,3% – середній, а 25% – низький, що може свідчити про емоційну дистанційність. Відторгнення дитини має критичний рівень у 23,3% батьків, що свідчить про відсутність емоційної близькості. Показник симбіозу (40% високий) вказує на можливі прояви гіперопіки, тоді як контролюючий стиль спілкування (33,3% високий) може свідчити про авторитарні підходи. За результатами методики «Тривожність» (Темл, Доркі, Амен) встановлено, що 30% дітей молодшого шкільного віку мають високий рівень тривожності, що може ускладнювати їхню соціальну адаптацію. Помірний рівень тривожності (26,7%) вказує на схильність до занепокоєння, тоді як середній (35%) та низький (8,3%) рівні характерні для дітей із більш адаптивними психологічними особливостями. Згідно з результатами методики «Клас тварин» (Кондратенко), більшість дітей (43,3%) сприймають класне середовище позитивно, тоді як 28,3% прагнуть інтеграції, але відчують певні труднощі. Водночас 15% демонструють пасивне протистояння колективу, а 13,3% – агресивне протистояння, що може свідчити про ознаки соціальної дезадаптації.

Аналіз внутрішньої узгодженості опитувальників за допомогою коефіцієнта Кронбаха альфа демонструє високий рівень надійності всіх використаних методик. Авторський опитувальник ранньої материнської депривації показав найвищий показник $\alpha = 0.892$, що свідчить про відмінну внутрішню узгодженість. Тест батьківського стилю спілкування за методикою Мерзлякової також демонструє високу надійність ($\alpha = 0.875$). Тест «Тривожність» (Темл, Доркі, Амен) та методика «Клас тварин» (Кондратенко) показали добрі показники надійності ($\alpha = 0.834$ та $\alpha = 0.803$ відповідно). Всі отримані значення коефіцієнта альфа Кронбаха перевищують загальноприйнятий пороговий рівень 0.7, що підтверджує статистичну надійність використаних психодіагностичних інструментів та валідність отриманих результатів дослідження.

Для перевірки нормальності розподілу досліджуваних показників було застосовано критерій Колмогорова-Смірнова. За результатами аналізу встановлено, що всі досліджувані показники мають статистично значуще відхилення від нормального розподілу ($p < 0.05$). Найбільше відхилення від нормальності спостерігається для показника відторгнення ($K-S = 0.271$, $p = 0.001$) та взаємодії в колективі ($K-S = 0.267$, $p = 0.001$). Найменше відхилення виявлено для показника контролю ($K-S = 0.216$, $p = 0.003$). Відсутність нормального розподілу за всіма показниками вказує на необхідність застосування непараметричних методів статистичного аналізу при подальшому дослідженні взаємозв'язків між змінними.

З метою перевірки гіпотези про взаємозв'язок між особливостями батьківсько-дитячих відносин, емоційним станом дитини та її соціальною адаптацією було проведено

Випуск 24, 2025. Збірник наукових праць РДГУ

кореляційний аналіз з використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Вибір непараметричного методу аналізу обумовлений особливостями розподілу досліджуваних показників. Аналіз описових статистик показав, що рівень ранньої материнської депривації в досліджуваній вибірці характеризується середніми показниками ($M = 52.4$, $SD = 18.6$, $Me = 50.5$), при цьому спостерігається значний розкид значень від 20 до 100 балів. Рівень тривожності дітей також демонструє помірні показники ($M = 42.8\%$, $SD = 15.4\%$, $Me = 40.0\%$) з діапазоном від 7.1% до 64.3%. Соціометричний статус дітей у середньому відповідає задовільному рівню ($M = 3.6$, $SD = 1.4$, $Me = 4.0$) за п'ятибальною шкалою. Кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнта Спірмена виявив статистично значущі взаємозв'язки між усіма досліджуваними показниками ($p = 0.001$). Встановлено сильний позитивний зв'язок між рівнем ранньої материнської депривації та тривожністю дітей ($\rho = 0.682$), що свідчить про підвищення тривожності при зростанні показників депривації.

Водночас виявлено значущий негативний зв'язок між депривацією та соціометричним статусом ($\rho = -0.543$), що вказує на ускладнення соціальної адаптації дітей при підвищенні ризику депривації. Аналіз взаємозв'язків стилів батьківського спілкування з показниками адаптації дітей показав, що прийняття характеризується негативною кореляцією з тривожністю ($\rho = -0.573$) та позитивною – з соціометричним статусом ($\rho = 0.512$). Подібна тенденція спостерігається і щодо кооперації ($\rho = -0.495$ та $\rho = 0.465$ відповідно). Натомість відторгнення демонструє протилежні зв'язки: позитивну кореляцію з тривожністю ($\rho = 0.614$) та негативну – з соціометричним статусом ($\rho = -0.487$). Особливої уваги заслуговують показники контролю та ставлення до невдач, які виявляють помірні позитивні кореляції з тривожністю ($\rho = 0.528$ та $\rho = 0.561$ відповідно) та негативні – з соціометричним статусом ($\rho = -0.436$ та $\rho = -0.478$ відповідно). Симбіотичні відносини також демонструють значущі, хоча й менш виражені зв'язки з показниками адаптації дітей ($\rho = 0.437$ для тривожності та $\rho = -0.391$ для соціометричного статусу).

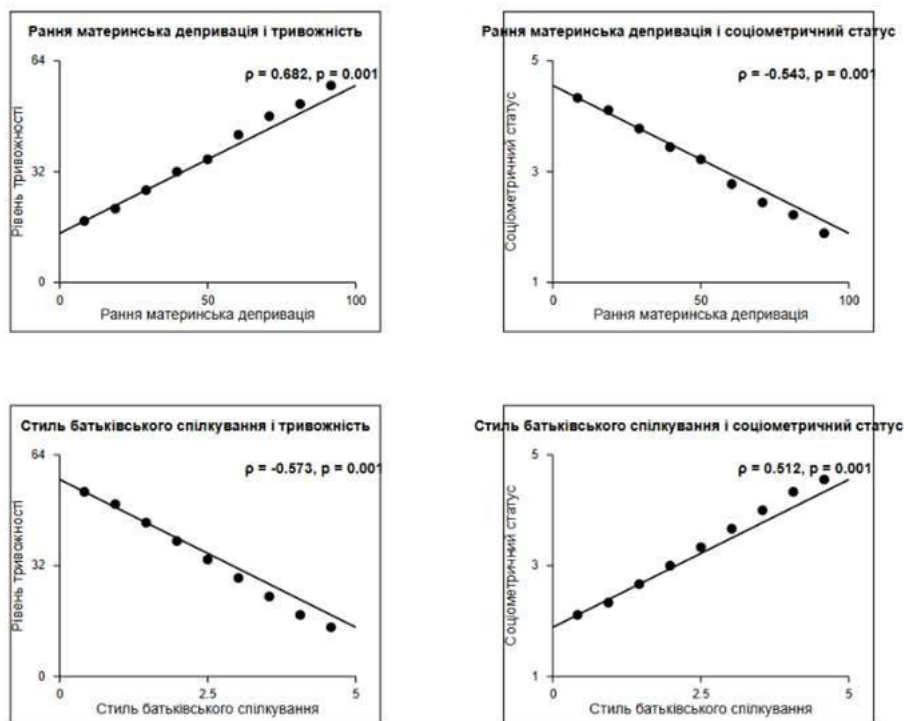

Рис. 1. Результати кореляційного аналізу Спірмена

Отримані результати підтверджують гіпотезу про існування стійких взаємозв'язків між особливостями батьківсько-дитячих відносин та показниками психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчального середовища. Виявлені кореляційні зв'язки

свідчать про те, що позитивні аспекти батьківського ставлення сприяють зниженню тривожності та підвищенню соціометричного статусу дитини, тоді як негативні прояви батьківського ставлення та рання материнська депривація пов'язані з підвищенням тривожності та зниженням соціальної адаптації дітей.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дослідження підтвердило, що рання материнська депривація є суттєвим фактором, що ускладнює соціальну адаптацію та емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Виявлено, що стиль батьківського спілкування має вагомий вплив на рівень тривожності дітей та їхню здатність до інтеграції у шкільне середовище. Зокрема, прийняття та емоційна підтримка з боку батьків значно знижують рівень тривожності, тоді як відторгнення, контроль та гіперопіка призводять до соціальних труднощів і дезадаптації. Результати узгоджуються з дослідженням Burns (1980), який підкреслює, що відсутність материнської турботи у ранньому віці призводить до стійких емоційних і поведінкових порушень, зокрема труднощів у міжособистісній взаємодії та встановленні довірливих стосунків. Також дослідження Miragaia, de Oliveira Wertheimer, Consoli, Cabbia, Longo, Girardi, Suchecki (2018) демонструє, що материнська депривація викликає нейробіологічні зміни, які підвищують рівень тривожності та депресивної поведінки у дітей, що підтверджує необхідність ранньої психологічної підтримки. Порівняно з дослідженням Jeon і Lee (2015), які виявили, що спеціальні інтеграційні програми (наприклад, заняття на природі) допомагають знижувати рівень тривожності та покращувати соціальні навички дітей із неповних сімей, наше дослідження показало, що аналогічний ефект може бути досягнутий завдяки позитивному сімейному середовищу, що підкреслює ключову роль батьків у формуванні адаптивного потенціалу дитини та її готовності до шкільного життя.

Отримані результати можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки дітей із досвідом материнської депривації, що включають зміцнення дитячо-батьківських стосунків, навчання батьків ефективним виховним стратегіям та впровадження соціально-емоційних тренінгів для дітей. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розширенні емпіричних досліджень щодо довготривалого впливу ранньої материнської депривації на соціальну адаптацію дитини, а також у розробці та впровадженні ефективних психокорекційних програм для мінімізації її наслідків. Окремої уваги потребує вивчення ролі батьківських стратегій виховання в контексті формування емоційної стійкості дітей, зокрема в умовах кризових соціальних явищ, таких як війна чи вимушене переміщення сімей. Подальші дослідження також можуть бути спрямовані на аналіз нейропсихологічних механізмів депривації та їх корекцію через сучасні психотерапевтичні методи.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бугайова, Н. М., & Віноградова, С. В. (2020). Вплив дитячо-батьківських стосунків на адаптацію першокласників до навчання у школі. *Editorial Board*, 657–658. URL: <https://surl.li/idxfy>.
- Відніченко, Л. І., & Літвінова, О. В. (2023). Вплив материнської депривації на психічний розвиток дитини. *XX Міжнародна науково-практична конференція «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки»*. URL: <https://doi.org/10.32782/2079-5009.2023.1.3>.
- Галан, О. (2020). Чинники підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у сім'ї як основному агенті соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Освітні обрії*, 50(1), 146–149. URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.50.1.146-149>.
- Довгань, А. В., & Шимко, І. М. (2022). Особливості соціалізації особистості молодшого школяра із різних типів сімей. *Редакційна колегія*. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6850>.

- Росенко, С. (2020). Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 1(4), 40–49.
- Федорчук, О. І. (2013). Батьківська відповідальність за соціальну адаптацію дитини до шкільного життя. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4575>.
- Федорчук, О. І., Піроженко, Т. О., Карабасва, І. І., Соловійова, Л. І., Токарєва, Л., & Хартман, О. Ю. (2023). *Сім'я як чинник майбутньої успішної адаптації дитини до умов шкільного життя: навчально-методичний посібник*. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735988/>.
- Цумарева, Н. В. (2021). Можливості компенсації негативних наслідків емоційної депривації у прийомних дітей молодшого шкільного віку. *Pedagogy and Psychology in the Modern World: Interaction Vectors*. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-078-0-3>.
- Щербакова, О. О. (2015). Внутрішньосімейні взаємини як фактор шкільної адаптації академічно здібних дітей. *Проблеми сучасної психології*. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2015-27.%>.
- Burns, R. B. (1980). Maternal deprivation [Материнська депривація]. In *Essential Psychology* (pp. 153–170). Dordrecht. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-010-9329-3_10.
- Jeon, H. K., & Lee, C. S. (2015). The effect of horticultural activity program on emotional intelligence, social ability and social adaptability of children in single-parent families [Вплив програми садівничої діяльності на емоційний інтелект, соціальні здібності та соціальну адаптивність дітей у неповних сім'ях]. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(S7), 299. URL: <https://doi.org/10.17485/ijst/2015/v8is7/69995>.
- Miragaia, A. S., de Oliveira Wertheimer, G. S., Consoli, A. C., Cabbia, R., Longo, B. M., Girardi, C. E., & Suchecki, D. (2018). Maternal deprivation increases anxiety-and depressive-like behaviors in an age-dependent fashion and reduces neuropeptide Y expression in the amygdala and hippocampus of male and female young adult rats [Материнська депривація підвищує поведінку, подібну до тривожності та депресії, залежно від віку, та знижує експресію нейропептиду Y в амігдалі та гіпокампі у молодих самців і самок щурів]. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 12, 159. URL: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00159>.
- Savenkova, I., & Tsumarieva, N. (2021). Psychotherapeutic methods application in follow-up of emotionally deprived elementary school children [Застосування психотерапевтичних методів у супроводі емоційно депривованих дітей молодшого шкільного віку]. *Science and Education*, 2021(2), 5–15. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-2-1>.

REFERENCES

- Buhaiova, N. M., & Vinogradova, S. V. (2020). Vplyv dytiacho-batkivskykh stosunkiv na adaptatsiiu pershoklasnykh do navchannia u shkoli. [The influence of child-parent relationships on the adaptation of first-graders to school.] Editorial Board, 657–658. URL: <https://surl.li/ldkfuy>.
- Vidnichenko, L. I., & Litvinova, O. V. (2023). Vplyv materynskoj deprivatsii na psykhični rozvytok dytyny. KhKh Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Idei akademika V. I. Vernadskoho ta problemy staloho rozvytku osvity i nauky». [The influence of maternal deprivation on the mental development of a child. 20th International Scientific and Practical Conference “Ideas of Academician V. I. Vernadsky and Problems of Sustainable Development of Education and Science”.] URL: <https://doi.org/10.32782/2079-5009.2023.1.3>.
- Galan, O. (2020). Chynnyky pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykh do profesiinoi diialnosti u simi yak osnovnomu ahenti sotsializatsii ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia. *Osvitni obrii*, 50(1), 146–149. nauky». [Factors in the preparation of future social workers for professional activity in the family as the main agent of

- socialization of orphans and children deprived of parental care. *Educational Horizons*, 50(1), 146–149.] URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.50.1.146-149>.
- Dovgan, A. V., & Shymko, I. M. (2022). I. M. (2022). *Osoblyvosti sotsializatsii osobystosti molodshoho shkoliara iz riznykh typiv simei*. Redaktsiina kolehiia. [Peculiarities of the socialization of the personality of a junior schoolchild from different types of families. Editorial Board.] URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6850>.
- Roenko, S. (2020). *Sotsialno-pravovyi zakhyst ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia. Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. [Socio-legal protection of orphans and children deprived of parental care. Social work and social education], 1(4), 40–49.
- Fedorchuk, O. I. (2013). *Batkivska vidpovidalnist za sotsialnu adaptatsiiu dytyny do shkilnoho zhyttia. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka*. [Parental responsibility for the social adaptation of a child to school life. Current Problems of Psychology: Collection of Scientific Papers of the G. S. Kostyuk Institute of Psychology.] URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4575>.
- Fedorchuk, O. I., Pirozhenko, T. O., Karabaeva, I. I., Solovyova, L. I., Tokareva, L., & Hartman, O. Yu. (2023). *Simia yak chynnyk maibutnoi uspishnoi adaptatsii dytyny do umov shkilnoho zhyttia: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [Family as a Factor of the Child's Future Successful Adaptation to School Life: Teaching and Methodological Manual. Kyiv: G. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine.] URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735988/>.
- Tsumareva, N. V. (2021). *Mozhlyvosti kompensatsii nehatyvnykh naslidkiv emotsiinoi depriyvatsii u pryiomnykh ditei molodshoho shkilnoho viku. Pedagogy and Psychology in the Modern World: Interaction Vectors*. [Possibilities of Compensation for the Negative Consequences of Emotional Deprivation in Foster Children of Primary School Age. Pedagogy and Psychology in the Modern World: Interaction Vectors.] URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-078-0-3>.
- Shcherbakova, O. O. (2015). *Vnutrishnosimeini vzaiemyny yak faktor shkilnoi adaptatsii akademichno zdibnykh ditei. Problemy suchasnoi psykholohii*. [Intrafamily relationships as a factor in school adaptation of academically gifted children. Problems of modern psychology.] URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2015-27.%>.
- Burns, R. B. (1980). Maternal deprivation. In *Essential Psychology* (pp. 153–170). Dordrecht. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-010-9329-3_10. [in English]
- Jeon, H. K., & Lee, C. S. (2015). The effect of horticultural activity program on emotional intelligence, social ability and social adaptability of children in single-parent families. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(S7), 299 URL: <https://doi.org/10.17485/ijst/2015/v8is7/69995>. [in English]
- Miragaia, A. S., de Oliveira Wertheimer, G. S., Consoli, A. C., Cabbia, R., Longo, B. M., Girardi, C. E., & Suchecki, D. (2018). Maternal deprivation increases anxiety- and depressive-like behaviors in an age-dependent fashion and reduces neuropeptide Y expression in the amygdala and hippocampus of male and female young adult rats. *Frontiers in behavioral neuroscience*, 12, 159. URL: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00159>. [in English]
- Savenkova, I., & Tsumarieva, N. (2021). Psychotherapeutic methods application in follow-up of emotionally deprived elementary school children. *Science and Education*, 2021(2), 5–15. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-2-1>. [in English]

FAMILY SUPPORT AS A FACTOR IN OVERCOMING MATERNAL DEPRIVATION AND ENHANCING CHILD ADAPTATION TO EDUCATION UNDER WAR CONDITIONS

Tetiana Chernous

PhD in Psychology (Specialty 053 – Psychology),
Senior Lecturer at the Department of Psychology,
National University “Ostroh Academy”
Ostroh, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4719-8256>

Iryna Hordiichuk

3rd-year student, Specialty “Psychology,”
National University “Ostroh Academy”
Ostroh, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-3802-5347>

Sofia Baranovych

3rd-year student, Specialty “Psychology,”
National University “Ostroh Academy”
Ostroh, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-7099-157X>

DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi24.437

Abstract. *The article explores the impact of early maternal deprivation on elementary school-age children's adaptation to the educational environment and the family's role in overcoming its effects. Maternal deprivation, marked by insufficient emotional support, negatively affects a child's psychological and social development. The study found that such children exhibit increased anxiety, socialization difficulties, and impaired self-regulation. Children lacking maternal emotional support often struggle with trust, interpersonal communication, and a heightened fear of failure. This results in avoidance behaviors, social withdrawal, and reluctance to engage in learning activities. Parenting styles play a crucial role in either alleviating or exacerbating these challenges. Warm, supportive parenting fosters resilience and emotional stability, while authoritarian approaches intensify social isolation and learning difficulties.*

The study is focused on the compensatory role of family, emphasizing that emotional security and encouragement help mitigate the negative effects of maternal deprivation. Schools also play a pivotal role in fostering inclusive environments and providing emotional support. To assist affected children, it is essential to implement targeted intervention programs that strengthen emotional resilience, develop social competencies, and promote secure attachments. The research highlights the importance of a multidisciplinary approach, integrating educators, psychologists, and social workers to develop comprehensive support systems. In conclusion, the study emphasizes the significance of family support, positive parenting, and educational interventions in helping children overcome the challenges of maternal deprivation, fostering their emotional well-being and successful adaptation.

Key words: *maternal deprivation, parenting styles, anxiety, socialization, school adaptation, emotional support.*

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025 р.